

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

RESEARCH JOURNEY

INTERNATIONAL E-RESEARCH JOURNAL

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January - 2019

SPECIAL ISSUE- 88

RECENT TRENDS IN BANKING SECTOR

Guest Editor :
Dr. Dilip Dhondge
Principal,
K.A.A.N.M. Sonawane College,
Satana Tal. Baglan, Dist. Nashik (MS) India.

Executive Editor :
Prof. K.R. Padvi
Prof. R.T. Tuplondhe
Prof. P.K. Gawali

Chief Editor :
Dr. Dhanraj T. Dhangar
Yeola, Dist. Nashik (MS) India.

This journal is indexed in :
- UGC Approved Journal
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal

Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)

Special Issue 88 : Recent Trends in Banking Sector

UGC Approved Journal

ISSN :

2348-7143

January-2019

Impact Factor - 6.261

ISSN - 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

Multidisciplinary International E-research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January-2019 Special Issue - 88

Recent Trends in Banking Sector

Guest Editor :

Dr. Dilip Dhondge

Principal

K. A. A. N. M. Sonawane College, Satana

Tal. Baglan, Dist. Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editor of the issue:

Prof. K. R. Padvi

Prof. R. T. Tuplondhe

Prof. P. K. Gawali

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar (Yeola)

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

© All rights reserved with the authors & publisher

Price : Rs. 700/-

Editorial Board

Chief Editor -

Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV'S Arts & Commerce College,
Yeola, Dist - Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :

Prof. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane-Nile, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

Co-Editors -

- ❖ Mr. Tufail Ahmed Shaikh- King Abdul Aziz City for Science & Technology, Riyadh, Saudi Arabia.
- ❖ Dr. Anil Dongre - Head, Deptt. of Management, North Maharashtra University, Jalgaon
- ❖ Dr. Shailendra Lende - R.T.M. Nagpur University, Nagpur [M.S.] India
- ❖ Dr. Dilip Pawar - BoS Member (SPPU), Dept. of Marathi, KTHM College, Nashik.
- ❖ Dr. R. R. Kazi - North Maharashtra University, Jalgaon.
- ❖ Prof. Vinay Madgaonkar - Dept. of Marathi, Goa University, Goa, India
- ❖ Prof. Sushant Naik - Dept. of Konkani, Govt. College, Kepe, Goa, India
- ❖ Dr. G. Hareh - Associate Professor, CSIBER, Kolhapur [M.S.] India
- ❖ Dr. Munaf Shaikh - N. M. University, Jalgaon & Visiting Faculty M. J. C. Jalgaon
- ❖ Dr. Samjay Kamble - BoS Member Hindi (Ch.SU, Kolhapur), T.K. Kolekar College, Nesari
- ❖ Prof. Vijay Shirsath - Nanasaheb Y. N. Chavhan College, Chalisgaon [M.S.]
- ❖ Dr. P. K. Shewale - Vice Principal, Arts, Science, Commerce College, Harsul [M.S.]
- ❖ Dr. Ganesh Patil - M.V.P.'s, SSSM, ASC College, Saikheda, Dist. Nashik [M.S.]
- ❖ Dr. Hitesh Brijwasi - Librarian, K.A.K.P. Com. & Sci. College, Jalgaon [M.S.]
- ❖ Dr. Sandip Mali - Sant Muktabai Arts & Commerce College, Muktainagar [M.S.]
- ❖ Prof. Dipak Patil - S.S.V.P.S.'s Arts, Sci. and Com. College, Shindhkheda [M.S.]

Advisory Board -

- ❖ Dr. Marianna kotic - Scientific-Cultural Institute, Mandala, Trieste, Italy.
- ❖ Dr. M.S. Pagare - Director, School of Languages Studies, North Maharashtra University, Jalgaon
- ❖ Dr. R. P. Singh - HoD, English & European Languages, University of Lucknow [U.P.] India
- ❖ Dr. S. M. Tadkodkar - Rtd. Professor & Head, Dept. of Marathi, Goa University, Goa, India.
- ❖ Dr. Pruthwiraj Taur - Chairman, BoS., Marathi, S.R.T. University, Nanded.
- ❖ Dr. N. V. Jayaraman - Director at SNS group of Technical Institutions, Coimbatore
- ❖ Dr. Bajarang Korde - Savitribai Phule Pune University Pune, [M.S.] India
- ❖ Dr. Leena Pandhare - Principal, NSPM's LBRD Arts & Commerce Mahila Mahavidyalaya, Nashik Road
- ❖ Dr. B. V. Game - Act. Principal, MGV's Arts and Commerce College, Yeola, Dist. Nashik.

Review Committee -

- ❖ Dr. J. S. More - BoS Member (SPPU), Dept. of Hindi, K.J.Somaiyya College, Kopergaon
- ❖ Dr. S. B. Bhambar, BoS Member Ch.SU, Kolhapur, T.K. Kolekar College, Nesari
- ❖ Dr. Uttam V. Nile - BoS Member (NMU, Jalgaon) P.S.G.V.P. Mandals ACS College, Shahada
- ❖ Dr. K.T. Khairnar - BoS Member (SPPU), Dept. of Commerce, L.V.H. College, Panchavati
- ❖ Dr. Vandana Chaudhari KCE's College of Education, Jalgaon
- ❖ Dr. Sayyed Zakir Ali, HOD, Urdu & Arabic Languages, H. J. Thim College, Jalgaon
- ❖ Dr. Sanjay Dhondare - Dept. of Hindi, Abhay Womens College, Dhule
- ❖ Dr. Amol Kategaonkar - M.V.P.S.'s G.M.D. Arts, B.W. Commerce & Science College, Sinnar.

Published by -

© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Yeola, Nashik
Email : swatidhanrajs@gmail.com Website : www.researchjourney.net Mobile : 9665398258

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	Evolution and Importance of Social Banking in India	Dr. G. D. Kharat	05
2	Recent Trends in Banking	Prof. Vinayak Ramchandra Wasaikar	10
3	NPAS of Public-Cause and Remedies	Dr. Sabale N.S.	14
4	Pradhan Mantri Mudra Yojana	Dr. D. N. Kare	19
5	Challenges and Problems of Banking Sector in India	Dr. Manisha K. Aher	23
6	Mobile Banking	Prof. R. M. Ambekar,	26
7	A Study of Recent Trends in Banking Sector	Prof. A. L. Gaikwad	28
8	Modern Banking Services	Prof. B. C. Patil,	32
9	Information Technology in Banking System	Prof. Samadhan P. Suryawanshi	34
10	Challenges Before M-Banking in India	Kardak Santosh Eknath	37
11	EMV Chip Card : A Backbone of Banking Security	Prof. P.L.Gaikwad	41
12	Demonetization & Its Impact on Banking Sector	Dr. Jaywant Bhadane	44
13	E-Banking Security in India	Prof. Dr. Kshirsagar H. M.	47
14	नंदुरवार जिल्ह्यातील कृषी क्षेत्राच्या विकासात वॅकांची भूमिका दिपक गावित व डॉ. डी.आर.जगताप		49
15	मोबाईल वॅकिंग-आधुनिक काळाची गरज	डॉ.सुनील उगले	55
16	वॅक व्यवसायातील नव्या तंत्रज्ञानाची आर्थिक विकासातील भूमिका	डॉ.एस.के.मगरे	59
17	कृषी क्षेत्रात वॅकिंगची भूमिका	प्रा. सुनील कर्डक	63
18	भारतातील वॅकिंग क्षेत्रातील वाढत्या एनपीएची कारणे व उपाय : एक अभ्यास	प्रा.एम.व्ही.हिरे	67
19	ई- वॅकिंग आणि सुरक्षितता	प्रा.आर. जे .इंगोले	71
20	वेल - आऊट वेल- इन	प्रा.उदय टेके	74
21	वॅकांच्या एक्त्रीकरणामुळे भारत सरकारचे धोरण	प्रा.आर.टी.तुपलेंडे	78
22	भारतीय वॅक व्यवसायात झालेले बदल	डॉ.रमेश देसाई	81
23	आधुनिक वॅकव्यवसायातील ई- वॅकिंगसेवा	प्रा.प्रकाश गवळी	85
24	भारतीय वॅकव्यवसायातील नवीन तंत्रज्ञान	प्रा.कृष्णा पाडवी	88
25	भारतीय वॅकिंग क्षेत्रातील अलीकडील प्रवृत्ती	डॉ.डी.ए.सोनवणे	97

या अंकाचे सर्व अधिकार प्रकाशकांनी राखून ठेवले आहेत. प्रकाशक, संपादक यांच्या लेखी पूर्वपरवानगी शिवाय यातील लेखांचे पुनर्प्रकाशन करता येणार नाही. या विशेषांकातील लेखांतून/संशोधन निबंधांतून व्यक्त झालेली मते ही त्या संबंधित लेखाच्या लेखकांची वैयक्तिक मते आहेत, त्यांच्याशी संपादक, प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही. लेखांच्या मूळ स्वामित्व हक्काविषयीची (कॉपी राईट्स संदर्भातील) सर्वस्वी जबाबदारी संबंधित लेखकांची आहे.

भारतीय बँकव्यवसायातील नवीन तंत्रज्ञान

प्रा. कृष्णा रावा पाडवी

अर्थशास्त्र विभाग

कर्मवीर आबासाहेब तथा ना.म. सोनवणे,

कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय

सटाणा ता. बागलाण जि. नाशिक

मो. नं 09922999255

प्रस्तावना

जागतिकीकरणाच्या युगात सर्वच क्षेत्रात संगणकाचा वापर मोठ्या प्रमाणावर वाढला आहे. संगणकाच्या वापरामुळे माहिती-तंत्रज्ञानाचे क्षेत्र झपाट्याने विस्तारत आहे. बँकव्यवसायदेखील त्यापासून अलिप्त राहिलेला नाही. पूर्वी बँका शाखाविस्तार, ठेवी व कर्जपुरवठ्याच्या नवनवीन योजना, कमी व्याजदाने कर्जपुरवठा इत्यादी मार्गांनी आपल्या व्यवसायाचा विस्तार करण्यावर भर देत असत. परंतु अलीकडे बँका मानवी श्रमशक्तीऐवजी संगणकाचा वापर मोठ्या प्रमाणावर करू लागल्या आहेत. आधुनिक तंत्रज्ञानाची मोठ्या प्रमाणावर मदत घेत आहेत. बँकांचे सर्व व्यवहार सर्व व्यवहार संगणकीकृत केले जात आहेत. त्यामुळे बँकव्यवसायातील तंत्रज्ञानात हळूहळू क्रांतिकारक बदल घडून येत आहेत. सहाजिकच, बँकव्यवसायाचे स्वरूप व कार्यप्रणालीत आमूलाग्र बदल घडून येत आहेत.

शोधनिबंधाची उद्दिष्ट्ये

- १) बँक व्यवसायातील नवीन तंत्रज्ञानाचा अभ्यास करणे.
- २) भारतीय अर्थव्यवस्थेतील बँक व्यवसाय क्षेत्रात नवीन तंत्रज्ञानाच्या कार्यप्रणालीचा आढावा घेणे.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी दुय्यम साधन -सामग्रीचा वापर करण्यात आलेला आहे. उदा. त्यासाठी विविध संदर्भ पुस्तके, क्रमिक पुस्तके, वर्तमानपत्रे, मासिके, विविध लेख, विविध संकेत स्थळे इ. चा संशोधनासाठी वापर केलेला आहे.

इ- बँकिंग E- BANKING

व्याख्या : “ बँक कार्यालयाला भेट न देता ग्राहक ज्या व्यवस्थेमार्फत बँकिंगसंबंधी व्यवहार इलेक्ट्रॉनिक साधनांचा वापर करून पार पाडतो त्या व्यवस्थेला संयुक्तपणे इ-बँकिंग असे म्हणतात.”

इ -बँकिंगमध्ये बँकिंगसंबंधीचे व्यवहार इलेक्ट्रॉनिक माध्यमामार्फत पूर्ण केले जात असतात. बँक व्यवहारात मूलभूत स्वरूपाचा बदल करून कागदाच्या किमान वापरावर भर दिला जात असतो. इ - बँकिंग, इंटरनेट, एकट्रानेट व इन्ट्रानेट यामार्फत चालत असते. म्हणून इ-बँकिंग म्हणजे इंटरनेट जगातील माहिती - तंत्रज्ञानवर आधारित बँकव्यवस्था होय. ग्राहकांची स्वीकृती व समाधान,संघटना व ग्राहक या दोघांच्या बाजूने मूल्यवृद्धी, गोपनीयता, वापरातील जोखीम व बँकेतर संस्थांकडून होणारी स्पर्धा हे ई बँकिंगचे कार्यक्षमता व उपयुक्ततेसंबंधी निकष आहेत. अनेक बँकांनी इ-बँकिंग सुविधा व्यापक प्रमाणात देण्याची व्यूहचरणा केली आहे. इ-बँकिंगमध्ये पुढील चार बाबींचा समावेश होतो :

- 1) ग्राहक ते बँक इ-बँकिंग (Customer to Bank E-Banking)

- 2) बँक ते बँक इ-बँकिंग (Bank E-Banking)
- 3) इलेक्ट्रॉनिक मध्यवर्ती बँकिंग (Electronic Central Banking)
- 4) इंटरनेट वापर (Internet Deployment)

स्वयंचलित गणकयंत्र/स्वयंचलित टेलर यंत्र AUTOMATED TELLER MACHINE -ATM

स्वयंचलित गणकयंत्र हे बँकेतील रोखपालाचे ,ज्मससमतद्ध काम करणारे एक इलेक्ट्रॉनिक उपकरण होय. स्वयंचलित गणकयंत्राला इंग्रजीत ।नजवउंजमक ज्मससमत डंबीपदम . ।ज्ड असे म्हणतात. बँकेतील रोखपालाप्रमाणे ए.टी.एम. म्हणजे बँकेच्या खातेदाराला खात्यातून पैसे काढण्याची व खात्यात पैसे ठेवण्याची सुविधा देणारे यंत्र होय. भारतात ए.टी.एम सुविधा अलीकडील काळात उपलब्ध झाली असली तरी जगातील काही देशांत बँकांनी ही सुविधा सन १९६६ पासून उपलब्ध करून दिलेली होती. सध्या भारतात विविध बँकांनी आपल्या खातेदारांना ए.टी.एम. सेवा उपलब्ध करून दिलेली आहे. ए.टी.एम सुविधेमुळे बँकेच्या ग्राहकाला खात्यातून त्वरित पैसे काढता येतात. तसेच खात्यावर पैसे जमा करता येतात. बँकेकडून ग्राहकाला ए.टी.एम. सुविधा मिळण्यासाठी विशिष्ट नमुना फॉर्ममध्ये अर्ज करावा लागतो. बँक ग्राहकाला अशी सुविधा उपलब्ध करून देताना कार्ड व वैयक्तिक ओळखीचा सांकेतिक क्रमांक देते. बँकेने दिलेल्या कार्डला श्ज्तपवम वंतकश् असे म्हणतात. व्यवहारात लोक त्याला 'प्लॅस्टिक कार्ड/ए.टी.एम. कार्ड' असे म्हणतात. ए.टी.एम. कार्डच्या एका वाजूला एक काळसर तपकिरी रंगाची चुंबकीय पृष्ठी असते. त्यामध्ये ग्राहक किंवा खातेदाराची आवश्यक माहिती असते. बँकेच्या ग्राहकाला ए.टी.एम.ची सेवा वर्षातील ३६५ दिवस आणि दिवसातील चोवीस तास उपलब्ध असते.

क्रेडिट कार्ड/पतकार्ड/पतपत्र CREDIT CARD

रोख पैशाला पर्याय म्हणून बँक पैशाच्या अनेक प्रकारांचा दैनंदिन व्यवहार मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जातो. यामध्ये सातत्याने नवनवीन प्रकारांची भर पडत आहे. त्यामधील अगदी अलीकडचा प्रकार क्रेडिट कार्ड हा होय. रोख पैसे जवळ न बाळगता व बँकखात्यात शिल्लक नसतानादेखील व्यवहार पूर्ण करण्यासाठी अलीकडे विविध बँकांच्या क्रेडिट कार्डचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केला जातो.

व्याख्या : " वस्तू व सेवा यांच्या खरेदीसाठी कर्जपुरवठा करण्याचे एक साधन म्हणून बँकांनी व्यवहारात आणलेली कार्डस म्हणजे क्रेडिट होय.

बऱ्याचदा क्रेडिट कार्डचा उल्लेख प्लॅस्टिक कार्ड असादेखील केला जातो. कारण ते कार्ड बनविण्यासाठी प्लॅस्टिकचा वापर केलेला असतो. रोख पैशाला पर्याय म्हणून क्रेडिट कार्ड व्यवहारात वापरले जात असल्याने त्याचा उल्लेख प्लॅस्टिक मनी/पैसा असाही केला जातो. क्रेडिट कार्डचे स्वरूप हे बँकेने दिलेल्या हमीपत्रासारखेच आहे. कारण कार्डधारकाने उधारीवर खरेदी केलेल्या वस्तू व सेवांची किंमत देण्याचे दायित्व बँकेवर असते.

1. क्रेडिट कार्डचे प्रकार

अ शॉप कार्ड्स ;वच वंतकेद्ध

व ट्रॅव्हल अँड एंटरटेन्मेंट कार्ड्स ;ज्तंअमस दक म्दजमतंपदउमदज वंतकेद्ध

क बँक क्रेडिट कार्ड्स ;ठंदा व्तमकपज वंतकेद्ध

डेबिट कार्ड/जमाकार्ड/नावेपत्र DEBIT CARD

दैनंदिन व्यवहारात रोख रक्कम किंवा धनादेशाला पर्याय म्हणून डेबिट कार्डचा वापर मोठ्या प्रमाणावर केला जातो. डेबिट कार्ड बँका वितरित करतात. साधारणतः ए.टी.एम कार्ड आणि धनादेश या दोहोंची कार्ये एकत्रितपणे डेबिट कार्डमार्फत पार पाडली जातात. डेबिट कार्डचा उपयोग बँकांचे दैनंदिन व्यवहार पार पाडण्यासाठी होत नाही तर कार्डधारकाने खरेदी केलेल्या वस्तू व सेवांचे बिल विक्रेत्यांना देण्यासाठी केला जातो. जी दुकाने, हॉटेल्स, पेट्रोल पंप व वस्तुभांडारे डेबिट कार्ड स्वीकारतात तेथे कार्डधारकांना वस्तू व सेवा खरेदी करण्यासाठी रोख पैशाची गरज नसते. वस्तू व सेवा खरेदीचे बिल देण्यासाठी डेबिट कार्डचा वापर केला जातो. कार्डधारकाने जितकी खरेदी केलेली असेल त्या बिलाची रक्कम कार्डधारकाच्या खात्यातून काढून विक्रेत्याच्या खात्यात जमा केली जाते. थोडक्यात डेबिट कार्डचा व्यवहार रोखीच्या व्यवहारासारखाच असतो. फक्त रोख पैशाऐवजी डेबिट कार्डचा वापर करून खरेदीदाराच्या खात्यातील पैसे विक्रेत्याच्या खात्यात वर्ग होतात. त्यामुळे डेबिट कार्डधारकांना वस्तू व सेवांची करण्यासाठी रोख पैसा किंवा धनादेश पुस्तक जवळ बाळगावे लागत नाही. असे डेबिट कार्ड खातेदाराने मागणी केल्यानंतर बँक उपलब्ध करून देते. डेबिट कार्डचे प्रकार - अ) ऑनलाइन डेबिट कार्ड ब) ऑफलाइन डेबिट कार्ड

टेलिबँकिंग/दूरभाष बँकसेवा TELE-BANKING

“ प्रत्यक्ष बँकेत न जाता दूरध्वनीच्या माध्यमातून बँकविषयक सेवा प्राप्त करण्याचा मार्ग म्हणजे टेलिबँकिंग होय.”

टेलिबँकिंगला मराठीत दूरभाष बँकसेवा असे म्हणतात येईल. व्यक्ती स्वतःच्या घरात अथवा कार्यालयात बसून टेलिबँकिंग सेवेचा लाभ घेऊ शकतो. व्यक्ती दूरध्वनीच्या साहाय्याने आपल्या खात्यातील शिल्लक रक्कम, देव-घेवीच्या व्यवहारांचा तपशील इत्यादी माहिती मागवू शकते. धनादेश - पुस्तक मागवू शकते, ए.टी.एम कार्ड, क्रेडीट कार्ड, आणि धनादेश - पुस्तक हरविल्याची माहिती बँकेला देऊ शकते. पैसे एका खात्यातून दुसऱ्या खात्यात वर्ग करण्यावदल बँकेला सांगू शकते. टेलिबँकिंग सुविधा प्राप्त करण्यासाठी खातेदार व्यक्तीला बँकेकडे अर्ज करणे आवश्यक असते. टेलिबँकिंग सुविधा कोणत्या खातेदाराला द्यावयाची व कोणत्या द्यावयाची नाही याबाबत बँकेचे मॅनेजर निर्णय घेतात. साधारणतः बचत किंवा चालू खाते असलेल्या खातेदारांना अशी सेवा जाऊ शकते. टेलिबँकिंग सेवा ही अधिक सोईस्कर व जलद सेवा समजली जाते. ज्या खातेदाराला टेलिबँकिंग सुविधा उपलब्ध करून द्यावयाची असते त्याला बँक खाते क्रमांकाशिवाय एक सांकेतिक क्रमांक दूरध्वनीवरून डायल करून खातेदार आवश्यक बँकिंग सेवा प्राप्त करू शकतो. असा सांकेतिक क्रमांक बँक व ग्राहकाशिवाय कोणालाही माहित नसते. खातेदारानेदेखील सांकेतिक नंबरबाबत गुप्तता बाळगणे आवश्यक असते. ज्याप्रमाणे बँकेतून पैसे काढताना खातेदाराच्या नमुना सहीवरून सहीची तपासणी केली जाते त्याप्रमाणेच सांकेतिक नंबरवरून खातेदाराची ओळख पटते आणि त्याच्या मागणीप्रमाणे बँक सेवा उपलब्ध करून देते.

मोबाईल बँकिंग/एम.बँकिंग MOBILE BANKING/ M- BANKING

भारतीय रिझर्व्ह बँकेने सप्टेंबर २००८ मध्ये मोबाईल बँकिंग सेवेबाबतची नियमावली जारी केल्यानंतर अनेक बँकांनी आपापली मोबाईल बँकिंग सेवा सुरु करण्यास प्रारंभ केला आहे. मोबाईल बँकिंग सेवा खातेदाराने बँकेकडे नोंदलेल्या मोबाईल फोनवर उपलब्ध करून दिली जाते. नेट बँकिंगद्वारे दिल्या जाणा-या सर्व बँकिंग सुविधा मोबाईल बँकिंगवर उपलब्ध करून दिल्या जातात. भारतातील परकीय बँका, खाजगी मोठ्या बँका

आणि बहुतेक राष्ट्रीयीकृत बँकांनी मोबाईल बँकिंग सेवा आपल्या ग्राहकांना उपलब्ध करून दिल्या आहेत. नेट बँकिंगला पर्याय म्हणून मोबाईल बँकिंगचा वेगाने प्रसार झाला आहे.

मोबाईल बँकिंगचे प्रकार (TYPES OF MOBILE BANKING)

मोबाईल वेगवेगळ्या कार्यप्रणालीचा वापर करून पुढील वेगवेगळ्या प्रकारे बँकिंग सुविधा उपलब्ध करून घेता येतात :

- 1- परस्पर क्रिया आवाज प्रतिसाद (Interactive Voice Response- IVR)
- 2- संक्षिप्त संदेश सेवा (Short Messaging Services -SMS)
- 3- बिनतारी माहिती मसुदा (Wireless Access Protocol -WAP)
- 4- मोबाईल व्हॅनमार्फत बँक सुविधा (Banking Through a Mobile Van)
- 5- जलद नेट मोबाईल बँकिंग (Fast Net Mobile Banking)

नेट बँकिंग/इंटरनेट बँकव्यवसाय NET BANKING

” जेव्हा प्रत्यक्ष बँकेत न जाता इंटरनेटच्या माध्यमातून बँकिंग सेवांचा वापर केला जातो तेव्हा त्याला 'नेट बँकिंग' असे म्हणतात.”

विसाव्या शतकाच्या अखेरच्या दशकात 'सिक्युरिटी फर्स्ट नेटवर्क' संस्थेने इंटरनेटवर चालणारी बँक सुरु केली. तेथून पुढे खऱ्या अर्थाने नेट बँकिंगचा उगम झाला असे मानले जाते. नेट बँकिंगच्या प्रणालीमध्ये व्यक्तीला बँकेत जाऊन बँकिंगचे व्यवहार करण्याची आवश्यकता रहिलेली नाही. व्यक्ती इंटरनेटच्या साहाय्याने स्वतःच्या बँकेशी संपर्क साधून बँकिंग सेवांचा लाभ घेऊ शकते. नेट बँकिंग सुविधेद्वारे खातेदार आपल्या खात्यावर किंवा खात्यातील व्यवहारांवर लक्ष ठेवू शकते : खात्यावरील शिल्लक रकमेचा आढावा घेऊ शकते: एका खात्यातून रकमेचे दुसऱ्या खात्यावर हस्तांतर करू शकते. डिमांड ड्राफ्ट काढू इच्छिणारी व्यक्ती इंटरनेटवरून बँकेला तसा आदेश देऊ शकते. दैनंदिन विलेदेखील नेट बँकिंगच्या माध्यमातून खातेदार अदा करू शकतो. तसेच मुदत ठेव खाते सुरु करू शकतो. भविष्यात अनेक बँका स्वतःच्या वेबसाईट सुरु करून अधिक जलद व कार्यक्षम अशा नेट बँक सुविधा उपलब्ध करून देऊ शकतील.

जागतिक आंतरबँक वित्तीय दूरसंचार संस्था (fLo||V) (SWIFT - Society for World wide Inter Bank Financial Telecommunication)

संस्था व विकास (Establishment and Development of SWIFT)

वित्तीय व्यवहारांशी संबंधित संदेशाची जागतिक स्तरावर बँक व इतर वित्तीय संस्थांमध्ये देवाण-घेवाणसाठी जगद्व्यापी नेटवर्क चालविण्याचे कार्य स्विफ्ट ही संस्था करते 'SWIFT - Society for World wide Inter Bank Financial Telecommunication' चे संक्षिप्त रूप आहे. ही एक सहकारी संस्था असून तिचे मुख्य कार्यालय बेल्जियम देशातील ब्रुसेल्स शहराजवळील ला हुल्पे (La Hulpe) येथे आहे. बेल्जियम कायद्याने एक सहकारी संस्था म्हणून स्विफ्टची स्थापना सन १९७३ मध्ये केली. स्थापनेच्या वेळी १५ देश आणि २३६ बँक तिच्या प्रथम सदस्य होत्या. वित्तीय व्यवहारांसाठी समान भाषा विकसित करणे आणि जगद्व्यापी दूरसंपर्क नेटवर्कद्वारे संदेश परस्परांना पाठविण्याच्या हेतूने ही संस्था सुरु करण्यात आली. सन १९७५ मध्ये संस्थेचे नियम व मूलभूत कार्यपध्दती तयार केली व सन १९७७ मध्ये पहिला संदेश पाठविण्यात आला. ही संस्था नफा न मिळविण्याच्या हेतूने कार्य करते. सध्या २०० देश आणि ७००० हून अधिक बँका संस्थेच्या सदस्य असून दर दिवशी सात मिलियन संदेशाची पाठवणी करण्याचे कार्य स्विफ्ट हेतूने कार्य करते.

न्यूयॉर्क आणि नेदरलँड येथेही संस्थेची कार्यालये असून सदस्यांना चोवीस तास कार्यसेवा पुरविण्याचे काम स्विफ्ट करते. भारताने सन १९९१ पासून स्विफ्ट सदस्यत्व स्वीकारले. सुरुवातीला फक्त ४१ बँका सदस्य होत्या. आज जवळपास सर्वच बँका स्विफ्टच्या सदस्य आहेत.

स्विफ्ट : संदेश व कार्यक्षेत्र (Messages and Fields of SWIFT)

स्विफ्टच्या माध्यमातून बँका बँकांमध्ये पाठविल्या जाणाऱ्या संदेशाचे पुढील नमुना प्रकारात वर्गीकरण केलेले असेते.

१. ग्राहक स्थानांतरण व धनादेश
२. वित्तीय संस्था स्थानांतरण
३. आर्थिक/वित्तीय व्यापार
४. जमा व रोख पत्रे
५. दस्ताऐवज स्वरूपातील पत व हमी
६. प्रतिभूती
७. अनमोल धातू
८. प्रवासी धनादेश
९. रोख रक्कम व्यवस्थापन आणि ग्राहक दर्जा
१०. सहाय्यक प्रणाली संदेश

वरील प्रत्येक प्रकारासाठी सांकेतिक क्रमांक दिलेला असतो की, जो 'कॅटेगरी कोडे' या नावाने स्विफ्टमध्ये ओळखला जातो. प्रत्येक प्रकारामध्ये विविध प्रकारचे संदेश बँकांना पाठविता येतात किंवा स्वीकारता येतात. साधारणपणे कोणत्याही स्विफ्ट संदेशामध्ये संदेश मिळाल्याची वेळ व दिनांक, संदेश दाखल संदर्भ, संदेशदाता, संदेश प्राप्तकर्ता, व्यवहार संदर्भ क्रमांक, चलन सांकेतिक क्रमांक, रक्कम इत्यादी बाबी सविस्तरपणे आढळतात.

कोअर बँकिंग/गाभा बँकव्यवसाय/ मध्यवर्ती/केंद्रीय बँकव्यवसाय पध्दती- CORE BANKING

कोअर बँकिंग :

पारंपारिक बँकव्यवसायात आधुनिक तंत्रज्ञानाचा स्वीकार करतांना बँकांनी आपल्या व्यवसाय करण्याचा पध्दतीत जे अनेक बदल त्यामधील अगदी अलीकडील बदल म्हणजे कोअर बँकिंगचा स्वीकार होय. जागतिककरीणाचा परिणाम म्हणून बँकांचे देश विदेशातील व्यवहार वाढत गेल्याने बँका व ग्राहकांच्या हिताच्या दृष्टीने अनेक बँकांनी कोअर बँकिंगचा स्वीकार केला आहे. बँकांची कार्ये अधिक जलद गतीने व्हावीत, कार्यक्षमता वाढावी व ग्राहकांच्या वेळेची व खर्चाची बचत व्हावी त्यामागील प्रमुख हेतू आहे. कोअर बँकिंगला मराठीत 'गाभा बँकव्यवसाय' असे म्हणता येईल. "कोअर बँकिंग अथवा गाभा बँकव्यवसाय म्हणजे केंद्रीभूत बँकव्यवस्थेचा स्वीकार करून बँकेची प्राथमिक कार्ये अधिक वेगाने व किफायतशीरपणे करणे होय." बँकेच्या प्राथमिक कार्यामध्ये ग्राहकांकडून ठेवी स्वीकारणे, कर्जे देणे व ग्राहकांच्या वतीने काही कार्ये करणे इत्यादींचा समावेश होतो. ही सर्व कामे बँकेच्या दृष्टीने अधिकाधिक किफायतशीरपणे करणे, ग्राहकांची सोय होण्याबरोबरच वेळेची बचत व त्याच्या खर्चात कशी काटकसर होईल आणि त्याचबरोबर बँकेची सर्व कामे अधिक वेगाने व कार्यक्षमपणे कशी होतील हे कोअर बँक पध्दतीचा स्वीकार करण्यामागची उद्दिष्टे आहेत. बँकेच्या वेगवेगळ्या शाखा परस्परांना संगणकीय तंत्रज्ञानाने जोडणे व एका शाखेतून दुसऱ्या कोणत्याही शाखेतील बँकिंग व्यवहार करता येणे हाच कोअर बँकिंग गाभा आहे. कोअर बँकव्यवसायात बँकेचे मुख्य कार्यालय, बँकेचे प्रादेशिक कार्यालये, बँकेच्या सर्व शाखा एका मध्यवर्ती केंद्राला जोडलेल्या असतात. प्रशासक व व्यवस्थापक, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील व्यावसायिक तसेच ग्राहक, अंतर्गत व बाह्य लेखापरीक्षक, मध्यवर्ती बँक इत्यादी सर्व घटकांना कोअर बँकिंग प्रणालीमध्ये सहजपणे सहभागी होता येते.

• कोअर बँकिंगचे घटक

- अ) सामान्य खातेवही ;ळमदतमंस स्मकहमतद्ध
- ब) ग्राहक माहितीप्रणाली ;बनेजवउमत षदवितउंजपवदँलेजमउद्ध
- क) ठेवप्रणाली ;क्मचवेपजँलेजमउद्ध
- ड) कर्जप्रणाली ;स्वंदँलेजमउद्ध

व्यवस्थापन माहिती सेवाप्रणाली ;Management Information Service System)

आर. टी.जी.एस. RTGS : Real Times Gross Settlement System

आर. टी.जी.एस. या पध्दतीचा वापर भारतात २६ मार्च,२००४ पासून सुरु झाला आहे. या पध्दतीमध्ये मध्यवर्ती बँकेमध्ये निधी देण्यासंबंधीच्या संदेशाचा सातत्याने निपटारा केला जातो देणे किंवा घेणे यांची विल्हेवाट वैयक्तिक किंवा घाऊक पातळीवर केली जाते. आर. टी.जी.एस. वापरापूर्वी दिवसाच्या शेवटी जे निव्वळ देणे बँकेला लागत होते तेच फक्त द्यावे लागत होते. परंतु आर.टी.जी.एस. पध्दतीमध्ये बँका-बँकांमधील देणे-घेणे दिवसभर सातत्याने चालू राहते. प्रत्येक देणे घेणे वैयक्तिक पातळीवर मिटविले जाते. बँकेच्या एकूण जमा नावे रकमेचा विचार केला जात नाही. म्हणजे या पध्दतीमध्ये देणे घेणे प्रत्येक क्षणाला;त्संस ज्यउमद्ध व ते देखील वैयक्तिक पातळीवर ;ळतवेद्ध पूर्ण केले जातात. आर.टी.जी.एस. पध्दतीचा एक भाग म्हणून प्रत्येक बँकेला भारतीय रिझर्व्ह बँकेमध्ये खाते ठेवावे लागते. या खात्यामधूनच आर.टी.जी.एस. यंत्रणेमार्फत सदर बँकेला लागणारे देणे-घेणे मिटविले जाते. सदर खात्यातील व्यवहार सातत्याने दिवसभर चालू असतात. त्यामुळे प्रत्येक बँकेला आपल्या या खात्यात योग्य प्रमाणत शिल्लक रक्कम ठेवावीच लागते.

राष्ट्रीय इलेक्ट्रॉनिक निधी हस्तांतरण/ स्थानांतरण (NEFT National Electronic Fund

Transfer):

मायकरचा ;डप्ल्द्ध निधी निरसनातील वापर ही स्वयंचलित निधी हस्तांतरणातील पहिली पायरी आहे. निधी हस्तांतरणमध्ये इलेक्ट्रॉनिक माध्यमाचा वापर ही इलेक्ट्रॉनिक निधी हस्तांतरणातील मूळ अट आहे. भारतीय रिझर्व्ह बँकेने इ.सी.एच. च्या (Electronic Clearing System -ECS) स्वरूपात इलेक्ट्रॉनिक निधी हस्तांतरण पध्दती सुरु केली आहे. इ.सी.एस. मध्ये सहभागी होणाया संस्था म्हणजे मध्यवर्ती बँक, इ. सी.एस. सेवा घेणारी व्यक्ती, संबंधित व्यक्तीची बँक आणि लाभार्थी व त्याची बँक यांचा समावेश होतो.

इ.सी.एस. मार्फत दोन प्रकारे निधीचे वितरण केले जाते :

- १) खात्यात जमा होणारे निधी निरसन (Credit Clearing)
- २) खात्यातून खर्ची पडणाया निधीचे निरसन (Debit Clearing) b-

इ.सी.एस.चे फायदे (Advantages of Electronic Clearing System -ECS):

१. इ.सी.एस. मुळे वेळ,पैसे व श्रम या सर्वांची बचत होते.
२. धनादेश किंवा संबंधित कागदपत्रे हरविण्याची जोखीम नसते.
३. ग्राहकाला वेळेवर सेवा देता येते व वेळेवर देयके भरली जातात.
४. बँकेत वारंवार हेलपाटे मारण्याची गरज राहत नाही.
५. रांगेत उभे राहून वेळ वाया घालवावा लागत नाही.
६. देयकांच्या बाबतीत आगाऊ सूचना मिळते. त्यानुसार पैशाची व्यवस्था करण्यास ग्राहकाला वेळ मिळतो.

मागणी पत्र किंवा घनाकर्ष (Demand Draft) :

बँकेच्या साहाय्याने पैसे एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पाठविण्याचे साधन म्हणजे मागणी घनाकर्ष होय. मागणी घनाकर्ष (fMekaM ड्राॅट) म्हणजे बँकेच्या एका शाखेने दुसऱ्या शाखेवर विशिष्ट व्यक्तीला किंवा संस्थेला पैसे देण्यासंबंधी काढलेला ओदश होय. मागणीपत्र किंवा डिमांड ड्राॅट म्हणजे बँकेने बँकेला दिलेला आदेश आहे. डिमांड ड्राॅट संबंधिताच्या खात्यातच जमा करावा लागतो. मागणीपत्र अथवा डिमांड ड्राॅट द्यावयाची पैशाची रक्कम, मागणीपत्र काढल्याचा दिनांक, पैसे घेणाऱ्या व्यक्तीचे नाव यांचा निर्देश केलेला असतो. असे मागणीपत्र सध्या टपालाने अथवा रजिस्टर्ड टपालाने पाठविता येते. ज्या व्यक्तीला डिमांड ड्राॅटमध्ये मिळतो. त्यास त्याच्या राहण्याच्या ठिकाणी स्थानिक शाखेकडून पैसे मिळतात किंवा त्या शाखेत त्याच्या खात्यावर मागणीपत्राची रक्कम जमा होते. म्हणजेच ज्या व्यक्तीला मागणीपत्र दिले आहे त्या व्यक्तीच्या खात्यात लगेच पैसे जमा होतात. डिमांड ड्राॅट हा रेखांकित असल्याने पैशाचे स्थलांतर करण्यास फार सुरक्षित आहे.

बँकेचा घनादेश (Banker's Cheque) :

ग्राहकाने स्वतःच्या बँकेला पैसे देण्यासंबंधी दिलेला आदेश म्हणजे घनादेश किंवा चेक होय. जेव्हा एखादी व्यक्ती दुसऱ्या व्यक्तीला १०,००० रुपयांचा घनादेश देते त्या वेळेस घनादेश स्विकारणारी व्यक्ती ग्राहकाच्या बँकेमधून त्या पैशाचा स्वीकार करते. म्हणजेच बँकेला ग्राहकाने पैसे देण्याचा दिलेला आदेशच असतो. संबंधित ग्राहकाने दिलेला घनादेश बँकेकडे दिल्यास ज्या व्यक्तीस घनादेश दिलेला असतो, त्याला बँक संबंधित घनादेशाची रक्कम देते जर घनादेश क्रॉस केलेला असेल, रेखांकित केलेला असेल तर संबंधित व्यक्तीला घनादेश खात्यात भरावा लागतो. दूरवरच्या शहरातील बँकेतून घनादेशाचे पैसे मिळण्यास विलंब लागत असे मात्र RTGS.NEFT मुळे अलीकडे असा विलंब लागत नाही. शहरात एकमेकांना पैसे देण्यासाठी घनादेशाचा वापर मोठ्या प्रमाणात केला जातो. वेळीचे पैसे प्राप्त करण्याचा तसेच वेळेचा अपव्यय टाळण्यासाठी घनादेशाचा मार्ग महत्वाचा ठरतो.

टपालाने हस्तांतरण/डाक हस्तांतरण ;Mail Transfer) :

टपालाने हस्तांतरण हा पैसे एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पाठविण्याचा आणखी एक मार्ग आहे. ज्या वेळेस बँक ग्राहकाकडून रोख अथवा खात्यातील रक्कम त्याने दिलेल्या व्यक्तीच्या नावाने दुसऱ्या शाखेत टपालाने किंवा पोस्टाने पाठविते तेव्हा त्यास टपालाने हस्तांतरण किंवा पैसे पाठविणे असे म्हणतात. टपाल हस्तांतरणद्वारे बँक ग्राहकाचे पैसे स्वतः टपालाने पाठविते व त्यानुसार संबंधित बँकेतून पैसे मिळतात. टपाल हस्तांतरणात एकाच बँकेच्या दोन शाखांत दोन ठिकाणी एका व्यक्तीच्या खात्यावर देयता व दुसऱ्या व्यक्तीच्या खात्यावर जमा दाखविली जाते, म्हणून टपाल हस्तांतरण पैसा पाठविणाऱ्या व्यक्तीला व पैसे घेणाऱ्या व्यक्तीला अशा दोन्हीनाही फार सोईस्कर असते. कारण अनेक प्रकारच्या औपचारिकता व पैसे घेणाऱ्या व्यक्तीच्या परिचयाची ख्याती यांसारख्या गोष्टी या पध्दतीत टाळल्या जातात. टपालाने निधी हस्तांतरण करण्यासाठी बराच वेळ लागतो. टपालाने हस्तांतरण करण्याची जबाबदारी बँकेची असते. सुरक्षितपणे दूर अंतरावर पैसे पाठविण्यासाठी टपाल निधी हस्तांतरण पध्दतीचा मोठ्या प्रमाणात वापर केला जातो. पैसे पाठविण्याची ही स्वस्त पध्दत आहे. एक बँक शाखेतून दुसऱ्या बँक शाखेतील खात्यात पैसे जमा होत असल्याने सुरक्षितता प्राप्त होते शिवाय फसवेगिरीचा धोका नसतो. तसेच पैसे घेणाऱ्या व्यक्तीच्या परिचयाची खात्री करण्याची गरज भासत नाही.

तारेद्वारे हस्तांतरण/तार हस्तांतरण (Telegraphic Transfer) :

सामान्य लोकांना अनेक वेळा आकस्मिक आजारासाठी अथवा अनपेक्षित अशा परदेशप्रवासासाठी तत्काळ पैशाचे हस्तांतरण करण्याची गरज पडते. तेव्हा ही पध्दत उपयुक्त ठरते. ग्राहकाचे पैसे किंवा रक्कम बँक तारेद्वारे दुसऱ्या शाखेत किंवा बँकेत पाठविते तारेद्वारे निधी हस्तांतरण असे म्हणतात. या पध्दतीत ग्राहकांकडून तारयंत्राद्वारे किंवा तारेद्वारे पाठविण्याचा अर्ज किंवा पावती, संबंधित रक्कम आणि कमिशन घेतल्यानंतर बँक ग्राहकाने नमूद केलेली रक्कम तारेने संबंधित रक्कम देण्याची सूचना दुसऱ्या शहरातील बँकेस देत. ज्या व्यक्तीसाठी रक्कम पाठविली आहे, त्या व्यक्तीने ओळख दिल्यानंतर रक्कम त्या व्यक्तीला मिळते. एका शहरातून दुसऱ्या शहरातील बँकेत जलद पैसे पाठविण्यासाठी या पध्दतीचा वापर केला जातो.

बक्षीस/ आहेर घनादेश (Gift Cheque) :

वास्तविक हा पैसे पाठविण्याचा प्रकार नाही परंतु कोणत्याही व्यक्तीला बक्षीस अथवा आहेर देऊन पैशाचे हस्तांतरण होत असते त्यामुळे पैशाचे एका व्यक्तीकडून दुसऱ्या व्यक्तीकडे हस्तांतरण होते असे घनादेश रंगीवेरंगी असतात त्यावर एकावन्न, एकशे एक या रक्कम छापलेल्या असतात, घनादेश खरेदी करतानाच त्याची रक्कम बँकेत जमा करावी लागते. तसेच ज्याला तो घनादेश देणार त्याचे नाव त्यावर लिहिले जाते. घनादेश घेणारा त्या बँकेचा खातेदार असावा. अशा रीतीने पैसा संक्रमणाचा हा एक प्रकार मानला जातो.

प्रवासी घनादेश (Traveller's Cheque) :

प्रवासी घनादेश देणाऱ्या बँकेच्या कोणत्याही शाखेत परिवर्तित करता येतो. पैसे देणारी बँक त्या व्यक्तीची स्वाक्षरी घेते व घनादेशावर असणारी स्वाक्षरी त्या व्यक्तीचीच आहे का ? याची खात्री करून घेते. प्रवासी घनादेश हा वहनीयता सुलभ असल्याने मोठ्या रक्कमांचे हस्तांतरण सहज होते. तसेच घनादेशाची चोरी होत नाही. कारण घनादेशावर निर्देश केलेल्या व्यक्तीशिवाय तो नष्ट करता येत नाही. सध्या दूरचे प्रवास तसेच मोठी रक्कम जवळ वाळगण्याचा धोका त्यामुळे प्रवासी घनादेश महत्त्वाचा ठरतो.

प्रवासी कर्जपत्र (Travellers Letter of Credit) :

निधी पाठविण्यासाठी प्रवासी अर्ज पत्रांचा उपयोग होतो. ज्या व्यक्ती वेगवेगळ्या देशात फिरतात तसेच वेगवेगळ्या देशात व्यापार करणारे लोक यांना या कर्जपत्राचा अधिक फायदा होतो. प्रवासी कर्जपत्रे प्रवास सुरु होण्याआगोदर बँकेकडून खरेदी करावी लागतात अथवा रक्कम त्याच्या खाती नावे टाकून वसूल करण्याची व्यवस्था केली जाते. या पत्राद्वारे देशातील बँक, परदेशातील बँक अथवा तिच्या अधिकृत एजंटंना प्रवाशाच्या नावाने काढलेला ड्राफ्ट्स अथवा हुंड्या वटविण्याची विनंती केलेली असते. तसेच प्रवासी कर्ज पत्रामध्ये हमी कर्जे हा सुध्दा प्रकार येतो. या हमी कर्जप्रकारात परकीय बँक कर्ज पत्राचे पैसे रोख न देता दुसरे हमीपत्र देते. त्यामुळे परकीय बँक जसे की, देशातील बँकेच्या हमीपत्राला पुन्हा एकदा हमी देते. या प्रकारामध्ये परकीय बँकेच्या प्रमाणपत्रात प्रवाशाचे नाव, ठिकाण, पैसे मिळण्याचे ठिकाण, रक्कम इत्यादींचा समावेश असतो. या पत्रावर देशातील बँकेच्या अधिकार्याची सही असते. पैसे घेताना परदेशात प्रवाशाला नमुन्यावर हुकूम सही केल्याशिवाय पैसे मिळत नाहीत. अशी रीतीने जगात परिवर्तन जसे होत आहे त्याप्रमाणे आर्थिक सुविधा निर्माण होत आहेत.

पेटीएम (Paytm) :

सन २०१० मध्ये प्रिपेड मोबाईल रिचार्ज वेवसाईट म्हणून (Paytm) पेटीएम २०१० मध्ये स्थापन करण्यात आले. पेटीएम पे थ्रू मोबाईलचे संक्षिप्त रूप आहे. आज प्रिपेड मोबाईल, डी.टी.एच आणि खरेदी

भारतातील सर्वात लोकप्रिय ऑनलाइन वेबसाईट आहे. पेटीएमला Android आणि IOS एप्लिकेशनला सगळ्यात लोकप्रिय ॲप्समध्ये स्थान देण्यात आले आहे. पेटीएम एक भारतीय शॉपिंग वेबसाईट आहे. पेटीएम एक भारतीय ई-कॉमर्स खरेदी साईट आहे. चंजउ वदम वा कम्युनिकेशन्स लि. आहे त्या कंपनीचा मालक विजय शेखर शर्मा आहे. भारतात नोएडा इथे पेटीएम मुख्यालय आहे. पेटीएम मार्फत मोबाईल रिचार्ज, बिलदेयके,तिकिटे आणि मनोरंजन,बँकिंग, वित्तीय सेवा इ. सेवा देण्यात येतात. पेटीएम ने २०१२ मध्ये भारतात ई-कॉमर्स मार्केट मध्ये प्रवेश केला. प्रामुख्याने िलपकार्ट,ॲमेझॉन आणि स्नॅपडील व्यवसायाची वैशिष्ट्ये आणि उत्पादने देण्यास सुरुवात केली. २०१५ मध्ये त्यांनी बसची तिकिटे जोडली. २०१४ कंपनीने पेटीएम वॉलेट ला सुरुवात केली. २०१७ मध्ये पेटीएम ने पेटीएम पेमेंट बँक लिमिटेड ;पी.पी.वी.एलव्हा नावाची एक नवीन बँक सुरु केली आहे.

G-Pay (Google Pay) जी वेतन :

जी वेतन - मोबाईल मार्फत आर्थिक व्यवहार करण्यासाठी जी वेतनाचा अवलंब केला जात आहे . भारतात अनेक महत्वाच्या ठिकाणी जी - वेतनाचा अवलंब केला जात आहे. सध्या गुगल ने ज्म App नविन नाव ठववहसम च्ल करुन दिले आहे. हे आपल्याला G-Pay नावाने ओळख झालेली आहे. दिनांक ११ सप्टेंबर २०१५ रोजी Android Pay म्हणून उदयानंतर ८ जानेवारी २०१८ रोजी Google Pay सुरु झालेले आहे.

निष्कर्ष

आधुनिक बँक व्यवसायात नवीन तंत्रज्ञानाची आवश्यकता अत्यंत महत्वपूर्ण आहे. कारण शहरी भागा पासून ते ग्रामीण भागातील लोकांनी नवीन तंत्रज्ञान स्विकारण्यात आलेले आहे. ग्रामीण भागात बहुतेक ठिकाणी आर्थिक व्यवहारासाठी नवीन तंत्रज्ञानाचा वापर केला जात आहे. म्हणून भारतीय अर्थव्यवस्थेत बँक व्यवसायातील नवीन तंत्रज्ञान-अत्यंत-महत्वाचे मानले जात आहे. लोकांची बँक सुविधांचा मोठया प्रमाणावर वापर करण्याची सवय वाढल्याने बँकांना आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करणे आवश्यक झाले आहे.

संदर्भ :

१. डॉ . आर.के. दातीर, आधुनिक बँक व्यवसाय, निराली प्रकाशन, पुणे.
२. डॉ. एस.व्ही.ढमढेरे , प्रा.अरविंद्र शेलार, आधुनिक बँक व्यवसाय, डायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे.
३. प्रा.एस.एम.कोलते, भारतीय बँकिंग प्रणाली, प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
४. डॉ एस.के पगार , आधुनिक बँकिंग , प्रशांत पब्लिकेशन्स, जळगाव
- 5- www.paytam
- 6- www.g-pay
७. डॉ. मुकुंद महाजन, बँक व्यवसायाची मुलतत्वे, निराली प्रकाशन, पुणे
८. डॉ के.पी.वैरागी, डॉ रमेश देसाई, बँक व्यवसायाची मुलतत्वे, अथर्व प्रकाशन, पुणे.